

ПРОФЕСІЙНА ГОТОВНІСТЬ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Готовність науково-педагогічного працівника до професійної педагогічної діяльності полягає в засвоєнні повного складу спеціальних знань (з предмета, навчальної дисципліни, курсу) психолого-педагогічних дій у вищому навчальному закладі та соціальних відносин, у сформованості й зрілості професійно значущих і громадських якостей особистості.

Професійна кваліфікація полягає в умінні прогнозувати цілі та результат педагогічного впливу, у побудові інформаційних моделей, ухваленні самостійних рішень та ін.

Мета статті. Бути професійно педагогічно компетентним, мати багатокомпонентний склад інтеграційних професійних знань і вмінь, що забезпечує усвідомлення вольових рішень, виконання творчих дій з конструювання процесу навчання й моделювання комунікативних зв'язків.

Виклад основного матеріалу. Професійна кваліфікація науково-педагогічного працівника містить такі складові:

- спеціально-предметну компетентність;
- психолого-педагогічну компетентність;
- комунікативну компетентність;
- соціокультурну компетентність.

Спеціально-предметна компетентність – глибокі та всебічні знання з навчальної дисципліни (курсу), яку викладає науково-педагогічний працівник, а також широка ерудиція в цій науково-предметній галузі.

Психолого-педагогічна компетентність науково-педагогічного працівника виявляє його глибокі теоретичні знання з психології і педагогіки, а також уміння втілити їх у практиці навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі.

Психолого-педагогічна компетентність складається з таких груп умінь:
психологічні (психодіагностичні, пізнавальні, мотиваційні, психокорекційні, емоційно-почуттєві, консультативні);
операційно-методичні;
конструктивно-проективні;
оцінювання й контролю;
експертно-аналітичні;
науково-дослідницькі;
методично-виховні.

Група психологічних умінь містить такі вміння:
формування пізнавальних потреб студентів;
формування стилю діяльності, рефлексії;
створення умов, які стимулюють внутрішню пізнавальну активність студентів;

створення сприятливого психологічного клімату для здійснення освітнього процесу та інші вміння;

складання діагностичних програм у вигляді завдань-тестів, які разом з діагностичними функціями виконують роль повчальних засобів;

застосування діагностичних методик, що виявляють стан педагогічного процесу в таких характеристиках: компліментарність педагогічних і навчальних дій, своєчасність застосування конкретних технологій навчання, ефективність процесу навчання, корисність процесу навчання, адекватність процесу навчання психолого-педагогічним умовам, доступність процесу навчання, відповідність результативності процесу навчання поставленим цілям і завданням освіти, розвитку і виховання студентів;

застосування методик, спрямованих на виявлення стану навчального процесу та оцінку його результативності;

застосування спеціальних методів і прийомів для з'ясування рівня засвоєння студентами інформаційного змісту, наукових понять, їх зв'язків і відносин, наукових теорій, концепцій і прикладних знань; застосування

діагностичних методів для з'ясування рівня сформованості вмінь і навичок пізнавальної діяльності на основі логічних операцій та евристичним шляхом;

впровадження в практику навчання методів самоаналізу, самоконтролю;

використання класичних методик тестування інтелектуальних операцій, креативності та мотивації студентів.

Комунікативна компетентність науково-педагогічного працівника виявляється в його здатності здійснювати педагогічне спілкування під час навчально-виховного процесу.

Педагогічне спілкування - різноманітні форми психологічної взаємодії педагога з вихованцями і в навчальний, і в позанавчальний час, які спрямовані на спільне розв'язання різноманітних завдань, формування і всебічний розвиток особистості вихованців, створення умов для реалізації їх творчих здібностей та формування індивідуальності.

Педагогічне спілкування — професійне спілкування педагога зі студентами на заняттях і після них. Воно виконує певні педагогічні функції і спрямоване (якщо воно повноцінне і оптимальне) на створення сприятливого, здорового психологічного клімату, на оптимізацію навчальної діяльності та стосунків між педагогом і студентом, у студентському колективі.

Професійно-педагогічне спілкування - система прийомів органічної соціально-психологічної взаємодії педагога і студентів, змістом якої є обмін інформацією, пізнання один одного, організація діяльності й стимулювання діяльності студентів, організація і корекція стосунків у колективі студентів, обмін ролями, співпереживання і створення умов для самоутвердження особистості кожного студента. Педагогічне спілкування за своєю сутністю - творчий процес.

У професійному спілкуванні науково-педагогічного працівника можна виокремити два взаємопов'язані компоненти:

по-перше, це загальні принципи (основа) спілкування, що його закладають характер суспільного ладу, наслідування цінностей минулого, у

яких реалізується педагогічна діяльність науково-педагогічного працівника, єдина мета і завдання навчання та виховання.

по-друге, його індивідуальні принципи (основа) спілкування, громадянська позиція, стиль спілкування - сукупність конкретних прийомів і засобів, які науково-педагогічний працівник доцільно, залежно від конкретних умов і можливостей навчання та виховання, реалізує у своїй діяльності на основі власних знань, професійного досвіду, здібностей і вмінь.

Педагогічне спілкування має бути проникнутим життєрадісністю, гуманністю, людяністю й оптимізмом. Воно виконує такі функції:

взаємопізнання науково-педагогічних працівників і студентів; обмін думками, почуттями та інформацією;

організація та здійснення різноманітних і багатогранних навчально-виховних заходів;

самовираження, самовизначення і самоутвердження учасників цього процесу.

І. А. Зязюн виокремив три компоненти спілкування: пізнавальний, естетичний і поведінковий. Учений наголошує: "Спілкування обов'язково передбачає формування у педагогів і вихованців образів один одного і понять про особистісні властивості кожного учасника спілкування; воно несе в собі естетичну характеристику — зовнішню і внутрішню подобу учасників спілкування, викликає певне до себе відношення; у спілкуванні проявляється і поведінковий компонент - слова і справи, адресовані педагогом учням, і навпаки".

Науково-педагогічний працівник обов'язково має навчитися мистецтва спілкування. А це вимагає формування у педагога спеціальних умінь на основі тісного зв'язку із вихованням мовленнєвої культури особистості.

Педагогічно грамотне спілкування знімає у студентів негативне емоційне напруження (страх, невпевненість). Воно має викликати радість, бажання спільної діяльності.

Оптимальне педагогічне спілкування - спілкування, яке створює найкращі умови для розвитку мотивації студента, творчого характеру діяльності, для формування його особистості, забезпечує сприятливий психологічний клімат, запобігає створенню психологічних бар'єрів, дозволяє максимально використовувати у навчальному процесі особистісні та професійні якості науково-педагогічних працівників. Серед науково-педагогічних працівників можна виокремити притаманні їм рівні спілкування:

примітивний - в основі ставлення до студента — примітивні правила й реакції поведінки. Це амбіції, самовдоволення, зловтіха. Науково-педагогічний працівник демонструє свою зверхність. Студент для науково-педагогічного працівника є засобом досягнення мети;

маніпулятивний - взаємини зі студентом будують на грі, суть якої - у бажанні будь-що виграти, використовуючи різні прийоми, лестощі. Студент є об'єктом маніпуляції, він заляканий, інфантильний;

стандартизований — домінує формальна структура спілкування. Слабка орієнтація на особистість. Науково-педагогічний працівник дотримується стандартів етикету, але така поведінка є поверховою і, не торкаючись особистісного рівня, реалізується на рівні масок. Студент, самотійний об'єкт, відчуває байдужість науково-педагогічного працівника поза "маскою" і, фактично, залишається об'єктом маніпуляцій;

діловий - орієнтуючись на справу, науково-педагогічний працівник бере до уваги особистісні характеристики студента лише в контексті ефективності діяльності. Науково-педагогічний працівник дотримується стандартів етикету, визнає за студентом право на самотійність. Студент для науково-педагогічного працівника є значущим залежно від внеску у спільну діяльність. В особистісному житті студент залишається самотійним;

особистісний - спілкування базується на глибокій зацікавленості до студента, визнанні самотійності його особистості. Науково-педагогічний працівник любить студентів, уся його діяльність спрямована на розвиток

їхньої духовності, особистісне спілкування стає спілкуванням духовним. Студент довіряє науково-педагогічному працівнику, котрий є авторитетом і найкращим посередником між ним і знаннями про навколишній світ, людей, себе. Набуття науково-педагогічним працівником особистісного рівня спілкування є необхідною умовою високої культури взаємодії педагога і студента.

Культура педагогічного спілкування містить уміння слухати, ставити запитання, аналізувати відповідь, зрозуміти студента і самому бути зрозумілим для нього, бути уважним, спостережливим, встановлювати контакт, бачити й розуміти реакцію аудиторії, передавати своє ставлення до того, про що йдеться, зацікавити, захопити поясненням, орієнтуватися в ситуації. Кожен з науково-педагогічних працівників створює свій стиль спілкування.

Нині відомі кілька класифікацій стилів діяльності педагогів. Для педагогів будь-якої моделі взаємодії важлива емоційно-естетична виразність, уміння подати себе та створити ситуацію власного самовираження і самоутвердження. У досвідченого науково-педагогічного працівника, як правило, формується помітна тенденція до тієї чи іншої моделі, типу взаємин, які найповніше відповідають його індивідуально-психологічним особливостям.

Однак, якою б привабливою не була модель стосунків науково-педагогічного працівника і студента, вона завжди динамічна. З огляду на це, хороший педагог завжди прагне до неперервності своєї освіти та професійної підготовки, постійно аналізує свою діяльність, ідентифікує досягнутий рівень взаємодії зі студентами, добирає й використовує нові здобутки педагогічної науки і передового досвіду, переймає найкраще від своїх колег.

Є три головні причини низької культури спілкування науково-педагогічного працівника зі студентами.

Перша полягає в тому, що більшість науково-педагогічних працівників не надають особливого значення ролі спілкування у навчально-виховному процесі, тому не приділяють належної уваги організації спілкування.

Друга характерна для науково-педагогічних працівників, які діють у складних педагогічних ситуаціях силовими методами, не використовуючи психологічних і педагогічних знань про людину, не враховуючи вікових та індивідуальних особливостей студента.

Третя виявляється в тому, що деякі науково-педагогічні працівники мають низьку загальну культуру і не працюють над її підвищенням.

Науково-педагогічний працівник, незалежно від того, якого предмета він навчає студентів, має володіти всіма тонкощами мовленнєвої культури. Поняттям культури мовлення традиційно окреслюють передусім дотримання правильної літературної вимови, правопису, лексичних і граматичних норм, усталеного в літературній мові наголошення слів.

Значною вадою, зокрема, монологічного мовлення, на яку досі рідко зважали, є недоречне використання в процесі усної розповіді чи пояснення навчального матеріалу елементів писемного мовлення, запозиченого із підручника та інших джерел книжних слів, виразів, синтаксичних конструкцій. Мимохіть складається враження, ніби науково-педагогічний працівник говорить, як "по-писаному". Таке мовлення видається не зовсім природним, є штучним, важким для сприймання.

Не позбавлене недоліків і діалогічне мовлення. Найістотніші - відсутність стрункості, логічної послідовності, чіткості, повноти в розкритті предмета розмови, уривчастість, зумовлена частими паузами, незакінченість фраз. Діалог є простими запитаннями й відповідями.

Серед помилок і вад у мовленні науково-педагогічного працівника насамперед треба наголосити на порушенні орфоепічних і граматичних норм. Щодо синтаксичних помилок, то слід вказати на неправильну побудову дієслівних словосполучень, до чого спричинює хибна аналогія з відповідними конструкціями російської мови. Педагог, готуючись до занять,

має користуватися словниками - орфоепічним, тлумачним, синонімічним, фразеологічним, перекладним, термінологічним. Мова є одним з елементів педагогічної техніки.

Отже, для науково-педагогічного працівника з високою культурою спілкування необхідно мати педагогічний оптимізм; оптимальність вимог; емоційний відгук; формування колективних форм стосунків, взаємин у колективі у навчально-виховному процесі; створення атмосфери доброзичливості.

Список використаних джерел

1. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Словарь методических терминов. - СПб: Златоуст, 1999. - 365 с.
2. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вузів -К.: Либідь, 1998.- 558с.
3. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы: Учеб.- метод. пособие. - М.: Высш. школа, 1980. - 317 с.
4. Асмаковец Е.С. Развитие эмоциональной гибкости учителя посредством социально-психологического тренинга // Психологическая наука и образование. - 2000. - №1. - С. 11 - 14.
5. Андрущенко В. Основні тенденції розвитку вищої освіти в Україні на рубежі століть (Спроба прогностичного аналізу) //Вища освіта України. — 2000. - № 1. - С. 11 - 17. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. - К.: Ли-бідь, 1997.
6. Багаева И.Д. Профессионализм педагогической деятельности и основы его формирования у будущего учителя: Автореф. дис...д-ра. пед. наук. 14.00.14.- Л., 1991. - 36 с.

7. Балл Г.О. Педагогічні аспекти гуманізації освіти: Книга для вчителя./ За ред. Г.О.Балла. - Київ - Рівне, 1996. - 128 с.
8. Барбина Е.С. Формирование педагогического мастерства учителя в системе непрерывного педагогического образования: Дис... д-ра пед. наук: 13.00.04. - К., 1997. - 471 с.
9. Грішнова О. А. Людський капітал (формування в системі освіти і професійної підготовки). - К.: Знання, КОО, 2001.
10. Джуринский А. Н. Развитие образования в современном мире. - М.: Владос, 1999.
11. Кипень В., Коржів Г. Викладачі вузів: соціологічний портрет - Донецьк, 2001.
12. Кремень В. Г. Філософія освіти ХХІ століття // Освіта України. - 2002. - 28 грудня. - № 102 - 103. Литвин В. М. Українська культура й освіта в контексті суспільних трансформацій // Урядовий кур'єр - 2002. - 24 вересня. - № 175.
13. Макаренко А. С. Про мій досвід // Твори:
14. Педагогічна майстерність / За ред. І. А. Зязюна. — К.: Вища шк., 1997.
15. Сурмін Ю. Кінець епохи "старанних відмінників" // Синергія. - 2001. - №2-3 (3- 4).
16. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання // Вибрані педагогічні твори: У 2 т. - К.: Рад. шк., 1983. - Т. 1. Ушинський К. Д. Твори: В 6 т. - К.: Рад. шк., 1952. - Т. 1. Фініков Т. Сучасна вища освіта: світові тенденції України. -К.: Таксон, 2002.
17. Harkins A., Grochowiki J., Stewart B. Anticipatory Learning Community, Prepared / For and delivered at the World Future Society Conference. - Washington, D.C., July 1996. Harkins A. Higher Education Service Futures: From Information to Knowledge. - June, 1996.

Анотація. Статтю присвячено проблемі готовності науково-педагогічного працівника до педагогічної діяльності. Автор виокремлює різні види компетентності науково-педагогічних працівників.

Ключові слова: компетентність, уміння, науково-педагогічні працівники.

Аннотация: Статья посвящена проблеме подготовки научно-педагогического работника к педагогической деятельности. Автор выделяет разные виды компетентности научно-педагогических работников.

Ключевые слова: компетентность, умение, научно-педагогические работники.

Abstract. The article is devoted to the completion of scientific and educational workers to educational activities. The author distinguishes different types of competence of teaching staff.

Keywords: competence, skills, research and teaching staff.